8.

HISTORIA SAXONIAE

TEMPORE

AVGVSTI ELECTORIS

exhibens potisſimum

NEGOTIA HVIVS PRINCIPIS CVM OMNIBVS FERE EVROPAE REGIBVS, AD DVCTVM EPISTOLARVM PEIFERI CONSCRIPTA ET PVBLICA DISSERTATIONE PROPOSITA

a

M. FRID. GOTTH. GOTTERO

Altenb.

IENAE,

Litteris Müllerianis, MDCCVIII.

8

Digitized by Google

Digitized by Google

Q. D. B. V.

§. I.

OMnino felix regni ſtatus & florens duabus rebus maxime cernitur; quarum vna, in perpetuo internarum partium ordine & concordia ponitur: cum certum ſit, nullam rempublicam, niſi quae recta, ordinataque ſit, quaeque nullo, neque Principis, neque parentium, neque ipſarum legum vitio laboret, aut fundamento ſuo conſiſtere, aut enitescere, aut ſpem aliquam diuturnitatis attingere poſſe: altera eſt res apud exteras nationes, opinio, vt hae eius adſpiciant actiones, laudent & admirentur, inque huius amicitia eſſe velint. Harum rerum amplitudinem & excellentiam ſuperiori iam memoria conſecuta eſſe nobis videtur Saxonia. Namque in iis, quae Regibus propria ſunt, & in ſummis regnis praeclara putantur, ſuo ſe tempore AVGVSTVS oſtendere poterat, vt non provincias, non ducatus habere, non Princeps, non Elector eſſe, ſed Rex etiam viſus fuerit.

 §. II.

Digitized by Google

§. II.

Non eſt autem animus, qui tempore, qui rerum geſtarum notitia a multis aliis ſuperamur, Auguſti praeclaros vitae actus, huiusque illuſtres decurſus calamo proſequi. Quemobrem & haec vitare volumus, & quae ſatis hactenus dicta ſunt, transgredi: nihil enim tam ſuperflue, tamque vacanter diceretur, quam huius Principis exponere vitam. Multi enim ſunt, & fuerunt, qui de eodem, quem nos attingimus, Auguſto tractantes, ſe potius ad domeſtica eius negotia retulerunt: inque his praeſtantisſimos viros, longeque in hiſtoria principes occupatos fuiſſe, deprehendimus. Nos autem, his licet impares, Saxonicae tunc temporis domus cum aliis Europae Regibus copulationes rerum, commercia, mutuaque horum ſtudia penſitabimus. Idque Peiferi, Conſil. Saxon. Epiſtolarum, publico nomine ſcriptarum, iamque ſub praelo ſudantium, inducti argumento: quae lucem rebus Saxoniae allaturae, & aliam ab hac diſſertatione accepturae ſunt.

§. III.

Exordiendum autem eſt caput, ab IMPERATORE Romano-Germanico, & ita adficiendum, ut perſpici ab initio posſit rerum conſequentium excellentia. Summum vero id, ad quod ſermo redit, poſitum eſt in I. G. Layrizii iudicio, (a) ſecundum quod tanta Auguſti fuit auctoritas, vt tres potentisſimi Caeſares ſecretisſima quaeque conſilia cum eo agitauerint resque ſuas

(a) Genealog. Palm-Wald. (b) Laurentius Peccenſtein. Fam. Witteh.

Digitized by Google

ſuas conſociauerint. Maximilianus (b) enim II. fraternitatis nomen cum Auguſto vſurpans, (c) eumque filio ſuo Rudolpho vt patrem venerandum ante oculos ponens; & Auguſtus viciſſim beneuolentiam ſibi, (d) Pragae cum Ferdinandi liberis liberaliter educato, nauatam, vt paternam glorians, quid fecerunt aliud ſcriptu dignum, niſi quod de ſummo vtriusque amore dicendi materiam nobis reliquerint? Innutritus nimirum in Caeſaris manibus eſt. Vidit enim Saxonia duos potiſſimum Principes, qui educati ſunt in gremiis Imperatorum. Namque & noſter Auguſtus, & ante haec tempora Thimo Ditterici filius (e) in Caeſaris Henrici IV. aula, omnes pene adoleſcentiae annos conſumſit, inque oculis Imperatoris fuit. Neque, quod ad Auguſtum attinet, diſſentit C. S. Schurtzfleiſchius, (f) Hiſtoricorum noſtra aetate princeps, *Auguſtus, inquit, oculus Imperii dictus eſt, qui Ferdinando I. rectiſſime conſuluit, & diuinis in rempublicam Germanicam meritis eluxit, ac revera Saxoniae ſuae Auguſtus fuit: neque a Ferdinandi I. exceſſu refrixit amor; ſed ſumma potius ſtudia, atque officia mutua, inter Maximilianum II. Caeſarem, & Auguſtum conſeruata ſunt, ac tanta inter illos familiaritas contracta, vt Maximilianus Auguſtum in fratris loco haberet, & Maximiliano vita functo, Rudolphus eum veneraretur vt patrem.*

 §. IV.

(c) Sigismund. von Bircken Sächſ. Helden-Saal. (e) Joh. Georg. Wilckii Sächſ. Nepos. (e) Laur. Peccenſtein. Fam. Wittek. & Albin. Stambuch. (f) Vid. Diſſert. de Friderico III.

§. IV.

Atque hoc idem Hubertus Languetus ſuis ad Auguſtum, aliosque viros, ſcriptis (g) probat epiſtolis. Namque tunc illi, quorum ſtudia, vitaque omnis in Imperatoris dignitate amplificanda verſabatur, a commodis, Caeſari ex Auguſti amicitia prouenturis, adeo non receſſerant, vt Langueti potius literas & fidem in ſuſpicionem adducerent, timerentque, efficere ſuis epiſtolis Languetum velle, vt arcta inter Imperatorem, & Electorem amicitia, disrumperetur, & huius animus ab Imperatoris abſtraheretur. Inde in epiſtola ad Jennitium de hisce calumniis deplorat, valdeque conqueritur, Caeſareos id periniquo pati animo, & ponere aduerſus ſe odia, in perniciem itura.

§. V.

Itaque Auguſti ſuaſu in Germania & ſusceptae, & confectae ſaepe res ſunt, nonnunquam etiam intermiſſae: erat enim, teſte Thuano, arbiter imperii, erat Germaniae moderator, erat lumen & oculus regni. Neque etiam aliud ex decreto in comitiis Auguſtanis (h) MDLXVI, omnium conſenſu dato, ducere poſſumus. Quem in finem bis etiam geſſit vicariatum Imperii, cum ſcilicet Ferdinandus, & Maximilianus rebus humanis eximerentur. (i)

§. VI.

Verum in tanta rerum multitudine conſuetudo imitan-

(g) Epiſt. Languet. a Ludov. edit. p. 197. & 266. (h) Elias Reusnerus Geneal. Famil Wittek. (i) Laur. Peccenſtein. Fam. Wittek. Iſr. Clauderi Stemma Saxonicum,

imitanda epulantium eſt, qui in conuiuio opipare parato de omnibus aliquid decerpunt atque delibant, in domeſtico autem famem ſitimque depulſare coguntur. Namque in breui diſſertatione cuncta illorum conſilia, vſus, negotia commemorare, dementis eſſet; ex hisce vero Imperatoribus aliquod momentum addere, prudentioris eſt; eoque magis, quo Auguſtus tres fere Imperatores proſpera fortuna emenſus eſt, & ad gloriam ſuam longisſimum aeuum peregit.

§. VII.

Valuiſſe autem Auguſtum auctoritate & gratia, apud Ferdinandum, vel hoc nobis perſuadet: cum ſcilicet Imperator Viennae diſcedens, anno MDLVII. Pragam veniret, & ibi cum Auguſto coniunctionem (k) regni Bohemici in poſteros, omneque aeuum duraturam inire cogitaret: ab Electore in hoc propoſito non confirmatus modo eſt; ſed propius ad Saxonicae domus vtilitatem traductus; ita quidem, vt in foederis ſocietatem Io. Fridericus, Io. Gvilielmus, & Io. Fridericus iunior adſumti fuerint. Quae deinceps copulatio animorumque coagmentatio ſicut ex parte etiam ante Auguſtum inchoata; ita ſequente tempore confirmata eſt.

§. VIII.

Et qui fuerit Imperatoris in Auguſtum animus, licet ex his ſuſpicari. Neque enim putauit Ferdinandus haec tantum, quae quaerat Elector, benigna manu concedere; ideo, quod rogans ſaepe modeſtia ſua, multo-

(k) Mulleri Annales, anno 1557.

Digitized by Google

multoque ſilentio ſalute minus felix eſſe ſoleat. Itaque Caeſar tanquam aliis non ſit erepturus, neque quod haberent, inuiſurus, ſi Auguſto id daret, voluit, (l) ſi forte Io. Fridericus, (cui per Auguſtum erepta Gotha erat) & Anhaltinorum Principes proles maſcula deficeret, vt Saxoniae Elector ad eorum terrarum poſſeſſionem perueniret. Exhaurire nobis videmur hunc fauorem, ſi exemplum ex antiqua Saxoniae hiſtoria adducamus aliud, vbi Ditmarus, Dietgrami filius, ob praeſidium in oppugnatione Genuae, Henrico Saxoni, (m) deinceps Caeſari praeſtitum huius beneficio ad patrias poſſeſſiones peruenit. Neque etiam incommode nominetur Dietericus II. ſed ad Auguſtum redeundum.

§. IX.

Atque hunc adfectum, tanquam a parente ingenitum, multisque acceſſionibus auctum palam fecit Maximilianus II, & memor quidem officiorum, quae Auguſtus vbique demonſtraret, ad omnia iterum paratiſſimus erat, & vel ſtomachatus in captiuum Io. Fridericum, vel ſuppalpaturus Auguſto, decernebat illi ſucceſſionem, ſi forte Io. Gvilielmi filii ſine liberis futuri ſint. (n) Idem in re Hennebergica fecit, vt ſi fors tulerit, Auguſtus in haereditate primus ſit, & vbique dignior haberetur. Addebat etiam Auguſtus induſtriam, diligentiam, quo prodeſſe Caeſari, quo placere poſſet. Eſt enim anno MDLXV. habitus optimus amicus. Tunc ſcilicet

(l) Muller l. c. (m) Peccenſt. l. c. (n) Jo Sebaſt. Mulleri Annal. des Chur- und Fürſtlichen Hauſes Sachſen.

ſcilicet Caeſari contentiones quaſi perpetuae cum Turca in Hungaria erant, variaque fortuna bellum gerebatur: hic igitur Auguſtus praeſto eſſe, hic Caeſarem laborantem iuuare volebat: proinde duo millia inſtructisſimorum militum, (o) & quidem voluntario motu miſit, eorumque virtute cum aliis copulata, ſine dubio effecit, vt Turcarum copiae magno detrimento adfectae fuerint.

§. X.

Nouum eſt hoc, & ſi vis, aliquanto robuſtius amicitiae argumentum, ſi non ex praeſidii, non vtilitatis, non munerum magnitudine amicitia laudetur; ſic quidem, vt quo quisque maximum firmitatis, maximumque opum posſideat, ita amicitiae habeat magis, huiusque adpetendum & laudandum eſſe amorem: & qui habeat minus virium, amicitia minor videatur. Sic auari, ſic imprudentes, ſic mulierculae amicitias metiuntur. O praeclaram igitur Maximiliani & Auguſti amicitiam, quae non ex donationibus & auxiliis; ſed mutuo vſu, menteque ipſa iudicatur. Ne vero eo vsque procedamus, & id, quod anno MDLXVI. fiebat, attingamus, quo Maximilian. II. Auguſto Auguſtam Vindelicorum ad comitia Imperii venienti ipſe cum multis Principibus obuiam procedebat, illud vt odorem amicitiae accipimus, quod Maximilianus Auguſtum in metropoli ſua viſerit, primum quidem anno MDLXIV, cum filio; deinde MDLXXV, quatuor filiis, duabus

 filia-

(o) Petr. Albini Stamb. der Sachſen. Sleid. Edit. Germ. Scad.

ſiliabus, & Regis Hiſpaniae, Ducisque Sabaudiae legatis, gregibusque amicorum ſtipatus, ad Auguſtum acceſsit. Ibi autem; ſiue de mentis dulcisſimo pabulo, & oblectationibus quaeratur animi, quae creari tam magnis hominibus ſolent, quaeque ſemper diſtinctae ſunt ab iis, quae valent ad vulgum paſcendum; ſiue de ratione iucunditatis, qua ſenſus, corpusque ipſum delinitur, aut haec oblectamenta honeſta erant, aut nulla omnino: honeſta autem fuiſſe, negare, hominum eſſet parum conſiderate loquentium. Auguſtus enim nihil eorum, quae ad hoſpitium magnificum adornandum, talemque hoſpitem prolixe tractandum neceſſaria videbantur, omittebat.

§. XI.

Non verò amicitiae tantum eorum ſermonem damus; ſed commerciis etiam: proinde illud, quod MDLXVI inter Caeſarem, pontificem Romanum, Electorem Palatinum, & Auguſtum gerebatur, principem locum occupat. Vnum enim eſt genus hominum adverſum infeſtumque nobis quod res noſtra triſtis, ſalutisque prolapſus paſcit, quique homines ſe offerentibus vndecunque rebus, parati compoſitique ſunt, ad noſtram, vel vi, vel machinationibus id fiat, euerſionem: quorum fraus, niſi DEVS prohibuiſſet, facere potuiſſet, vt paternis ob religionem exturbati bonis tabeſceremus, & de grauisſima ingenuis hominibus ſeruitutis conditione tacitis conqueſtionibus quiritaremus. Namque ſi vnquam de animo pontificiorum erga proteſtantes; ſi vnquam de aduerſo eorum voto fortunarum noſtrarum iudicari potuit; ſi denique vnquam

quam locus religionem amplificandi ipſis datus eſt, quo violencia & impetu res ſuas conficere poſſent, in profecto hic erat, hoc tempus erat. Tunc autem Imperator ad Comitia Auguſtana iam venit, acturus ibi de ſuppetiis contra Turcam, & deinceps etiam de religionis negotio: en! breui nuntius Pontificis praeſto eſt, cui Commendono nomen erat. Quid autem ibi legatum feciſſe credis, quid molitum, quibus mandatis miſſum eſſe putas? Dici ſane non poteſt, qua violentia, quo furore agere ſecundum Papae inſtitutum debuiſſet. Prudentior tamen nuncius ipſo impulſante domino fuit. Et quidem res caeteras in illis fluctibus concionum putamus hic eſſe ſubeundas, quod ſemper Papa pro bonis ſuis non ſine impudentia contra reformatos ſtare, & non raro felix eſſe ſolet. In ea tamen expeditione, in qua contra Comitem Palatinum VIIvirum Caluinianorum quidem religioni addictum, agebat, initio omnia proſpere gerebantur, euentus tamen reſtitit. Non vero tam hic, quam Auguſtus reſtitit, qui eum auctoritate ſua produxit. Et legatus quidem Chriſtophoro Würtenbergico, & Wolfgango Boiaro Bipontino, infenſis contra Palatinum animis, eloquentia comite, Caeſarem eo perduxit, vt res Romana ſuperior euaderet, dum habito ſuper hac re conſilio, quod Palatinus, tanquam reformatae religioni addictus, minimeque ſub pace comprehenſus religioſa ſua doctrina in Imperio tolerandus non ſit, conuocatis principibus, conſentientibus plurimis, Palatino denunciatum eſt, vti Septemuiratu cederet. Ex aduerſo Elector Saxoniae Auguſtus rebus quidem poſcentibus ſuis, dirimere

acrem ſententiam, dirimere conſilia ſtudebat. Hinc Caeſari, hinc in alias partes diſtractis Principibus obiecit, magnum eſſe, & neutiquam negligendum opus, tanto principi adſpergere dedecus, ſimulque Germaniam nouis implicare difficultatibus. Quae etiam intercesſio tantum valuit, vt rebus infectis Commendonus de ſcena deſcenderit. (p)

§. XII.

Auguſtus, qui ob prudentiam inter Germaniae Principes fere Africanus erat, cum Caeſare, reliquisque belli ſociis rationes contraxit tunc quidem, quando pax per Mauritium parta, ſuo labore pleniusque deinceps reſtauraretur, noſtraque omnium laetitia promulgaretur. (q) Quid in hac pace fuerit vtilitatis, ex felici euentu aeſtimari poteſt. (r) Namque haec pax haud ſumma videretur, niſi illa concilium Tridentinum, quia repente praecidere non potuit, disſuiſſet, niſi librū Interim antiquaſſet; (s) opera ſunt magni animi, & hic vnius Principis quidem. Quae ſingula, ſi vacaret referre, facile oſtenderemus, & ſapientem tunc Auguſtum fuiſſe, & pium: ſcilicet, quia Turca magnam partem vaſtauerat Hungariæ, extinxerat hominum, in anguſtiam adduxerat Caeſarem Ferdinandum: Auguſtus nactus hoc tempus magis idoneum, quam vnquam antea, demonſtrabat, Caeſarem hac pace Germaniae Principes ad auxilia ferenda hortaturum, & contra denegatis pacis

(p) I. A. Thuanus lib. XXXIX. (q) Thuanus l. XVI. (r) Sylveſt. Kundmanni Chron. Saxon. (s) Balthaſ. Mencii Hiſtor. narratio de V. I. Elector.

pacis conditionibus, tantam voluntatum mutationem ipſis allaturum, vt periculum eſſet, fore, vt ex Principum in religione diſcordia & pugna nouae tragoediae efficerentur. Mentione igitur & vſurpatione tranquillitatis publicae pacis, concordiae, compoſitionis auctor extitit.

§. XIII.

Pontifex Romanus, Gregorius nomine, mutationem in calendario adfectabat, Principibusque imperitabat: quippe qui, tanquam ſummus omnium rerum arbiter, temporum etiam rationem habere rebatur, & Principes, quae optima tempora metiendi ratio eſſet, docebat. Sed quia multum tunc inter mathematicos viros agitata res eſt, omittamus iam hanc quaeſtionem, an Principes ſufficientibus rationibus inſtructi, voluntatem Papae defugerint? Sit igitur noſtri ſtudii caput narratio, quo nempe animo Caeſar Gregorii conſilia exaudiuerit. Oſtendebat autem Imperator, ſe hoc ad Electores delaturum eſſe negotium: quod etiam fecit, & inprimis rem cum Saxoniae Electore communicauit. At enim hic Romani Pontificis mentem cognoſcens, non putabat, hiſce mandatis eſſe obſecundandum. Illas, Papae literas non domini, ſed auctoritatem iniuſte capeſſentis eſſe, aiebat. Videlicet, quod hoc Caeſari Romano-Germanico turpe eſſet, atque indignum, & ſumma eius dignitas macula quaſi notaretur, qui dare leges, non a Pontifice acceptas exequi deberet. Addebat Auguſtus incommoda, quae ex hac calendarii mutationne extitura eſſent, qua de re lege M. C. Lundorpii continuat. Sleidani l. XXII.

Digitized by Google

§. XIV.

Philippus II. HISPANIAE Rex, ſine dubitatione multa cum Auguſto negotia habuit, quae tamen ad noſtram omnia notitiam haud peruenerunt. In his autem forſan primo nominandum id eſt, vbi difficultatibus belli per Belgium crudeliter ſaeuientibus, Rex preſſus & confectus paene vndiquaque vel praeſidia belli, vel conſilia depromſit. Atque illud quidem elucet ex Epiſtola Peiferi CVIII. ad Carolum Arragonium ab Auguſto data, in qua Auguſtus conſiliis Regi adeſt optimis, quibus inprimis rationibus bellum ſepelire tranquillitatumque Belgium habere poſſit; idque benignitate & gratia erga ſubiectos ciues fieri poſſe, docet, ſi nimirum inquiſitionis Hiſpanicae legem ſciſceret, neque amplius antiqua religionis iura & exempla rumperet, & de religione nullas leges proponeret. Namque ſine vllo errore diiudicare poſſumus, Philippum in tutelam harum terrarum Auguſtum aduocaſſe: neque dubium eſt, quin Elector ad id enixe operam nauauerit; ſed religio in cenſum venit. Namque religionem, quae tunc ex vndique diffuſis tenebris tanquam lux adfulgebat, promouere omni ſtudio cogitabat. Hinc eius auxilia adhortationes ad clementiam ſunt, pacis tutiſſimum inſtrumentum, exilium inquiſitionis. Fauebat quidem Elector Philippi partibus, nec tamen Belgarum vtilitates omittendae erant. Ita praeclarum huius nationis, & Saxonicae Domus accepimus vinculum, quod erat Gvilielmi Vranii Ducis cum Mauritii, Auguſti fratris filia coniugium. Haec enim copulatio ad eum pertinet ſplendorem

dorem & libertatem, qua Belgae hodie fruuntur, caputque ante alios populos extollunt. Namque hac lege non inſulſe dixerim, Belgas ſuam felicitatem ſanguini debere Saxonico, dum ex hoc matrimonio fortisſimus Mauritius, incomparabilis Belgicae libertatis adſertor & auctor natus eſt, qui potentiam Burgundicam in Batauia per parentem oppugnatam, variis modis euertere laborauit, & belli reliquias fratri Friderico Henrico conficiendas tradidit.

§. XV.

Animaduertimus ſaepe regnum GALLIAE, alias florentisſimum, amicitiam quaerere Germanorum, & cum belli difficultatibus laborat, in ſubſidium vocare Germanicam virtutem, inuiſam caeteroquin ipſis, nimisque abhorrentem a delicato viuendi vſu & inconſtanti; ſed ſuo damno ſentire, quam noſtra ipſis virtus neceſſaria ſit: quod eo magis valet, quo longius ad maiores noſtros recedamus, quia neq varium illud & ingenii, & veſtimentorum hominum exterorum imitantes, ſubinde iſtud occidimus, quod peperit immortalitatis gloriam, & ex quo deducuntur reliqua fortitudinis monumenta. Sed haec videntur a re noſtra remotiora. Vitis igitur Galliae Regum & factis exponenda ſunt, quae praemiſimus. Veniant itaque oſtentatores ſuae gentis, & florentisſimi regni, & iam vel ipſi iudicent, quid in regimine Franciſci II. Caroli IX. & Henrici III. laudandum ſit. Nec vero nos in illum regni Gallici aerumnoſum, infelicem & miſerum ſtatum inſultabimus, aut etiam vehementius volitabimus. Non enim Franciae bella, non fortitudo, non fata, non vitia enumeranda

ſunt

ſunt; non Germaniae conſtantia, non dignitas; non, denique Saxonia ipſa laudanda; ſed negotia Saxoniae, quae cum Galliae regno habuit, exponenda ſunt. Officium autem, quod Regi Galliae Auguſtus praeſtitit, primum continet in ſe ad pacem optimis rationibus ineundam adhortationem, & deinceps gratulationem, de matrimonio cum Eliſabetha, Imperatoris filia, incundo. Sed antequam ad id amicitiae monumentum veniamus, quod eſt propenſiſſimi animi ſignum, videtur adferendum eſſe tempus, quod huic negotio datum eſt. Celebrabantur tunc ſolennia nuptiarum Io. Caſimiri, Comitis Palatii, & Electoris Friderici filii cum Auguſti VIIviri prole, Eliſabetha, cum de Galliae ſalute Principes cogitarent. Eſt autem quoddam, idque ſemper inter bonos valet, quod decet in nuptiis, quodque, cogitatione magis a conuiuiis debet quam re, ſeparari. Vt enim potus abeſſe a cibis non debet; ſic epula bonorum coniuncta cum pietate ſunt, & iuuandi alios decreto. Haec ita facta eſſe a principibus, tunc Heidelbergae congregatis, inter quos Auguſtus multis nominibus primus erat, poſſumus exiſtimare ex deliberatione legationis in Galliam mittendae. Hic vero, bone DEVS! qua concordia, quo ſtudio, quo conſilio in Galliae dignitatem atque ſalutem conſentiunt Principes! Quid vota commemoremus? pari ſtudio armatos eſſe legatos videmus: quos cum dominorum conſenſus conuocaſſet, videntur ſua ſponte in ſalutem regni Francici, reformataeque religioni addictos eſſe conuerſos. Operae ſane pretium eſt, euoluere Libr. XLVII. I. A. Thuani, qui ſua eloquentia cum veritatis ſtudio co-
copu-
Digitized by Google

pulata, rem egregie commendat. Habebat hoc omnino Rex Galliae ita, vt de hoc Principum Germaniae animo gratias ageret, & excuſatione vteretur, ſi quid aduerſi proteſtantibus accidiſſet.

§. XVI.

Adornatis igitur nuptiis Pariſienſius, vbi conuiuales fabulae Colinius & religio, cupediae ciborum hominum dilacerata corpora, potulenta denique cruores nefando modo profuſi erant: quibus quidem nuptiis nullas crudeliores vidimus vnquam, nullas audiuimus: iuſſus eſt Schombergius rem nuntiare Germanis Principibus, & quidem inprimis Saxoni, vt leuaret nimirum facinus Regis, & culpam in partes verteret. (t) Erat autem alia adhuc cauſa legationis; namque Andinus Poloniae regnum expetebat, inuito quidem Imperatore: huius igitur conſilia intervertere legatus debebat. At videte pietatem Auguſti. Nam quantacunque etiam prudentia, quantisque argumentis Schombergius caedem excuſaret, ille conſequi ab Auguſto non poterat, vt plenius crederet, hanc rem a Rege ad euertendos reformatae religioni addictos non mandatam, & a Ducibus Guiſianis effectui datam fuiſſe. Cum primum enim Cæſaris legatus Dreſenam veniret, vt ageret idem pro Erneſto, Maximiliani filio, negotium, & ſua auctoritate perficeret, vt Andinus tranſitu per Germaniam in Poloniae regnum prohiberetur: Schombergius Lipſiam concedebat, ne eſſet Caeſaris auctoritas, quam Regis Galliae apud Auguſtum maior. A vero hoc

C tem-

(t) Thuanus l. LV.

Digitized by Google

tempore rem ex voto non perfecit, imo hoc tantum perfecit, vt Auguſtum in conuentione cum Caeſare ineunda ceſſabundum redderet. Fama enim, teſte Thuano l. c. percrebuerat, Auguſtum ad Andinum in Poloniam properantem ſua parte reprimendum fidem obligaſſe; „ & decem millia equitum cum ſtipendio in quinque „ menſes pollicitum eſſe; fide vicisſim a Caeſare ac- „ cepta, ſi filius Erneſtus regno potiretur, fore vt Ge- „ danum, aliasque Borusſiae ciuitates, ab Imperio auer- „ ſas, nec non Liuoniae eam partem, quam Poloni haut „ ita pridem iuris ſui fecerant, Germanico Imperio re- „ ſtituat. Quare hic quidem legati Gallici labor ad infirmandum foedus valuit.

§. XVII.

Monlucius autem, alius Regis Galliae legatus inque cauſſa Polonica facile primus, compoſitis quam optime pro Andino in Polonia rebus, commeatum per Germaniam pro Rege nouo a Caeſare & Principibus imperii deſiderauerat, neque tamen impetrare potuerat, cauſſantibus nempe ipſis vtriusque diſſenſum: Et Caeſar quidem, quod hoc ſine ſuffragio Principum facere non poſſet: Principes contra ſe prohibente Caeſare, id iniuſte conceſſuros eſſe, oſtendebant. Alia igitur ratio itineris ineunda erat. Negabat proinde Monlucius, hanc rem ſatis dignam eſſe, quae coniunctionem inter Caeſarem & imperium, & vtriusque regni Principes dirimeret: ita oportere de aliis iudicare, ne alterius offendamus virtutem. Nec vero deduci a ſuo propoſito potuit, ſed in viam ſe dedit, & ad Electoris peruenit terras. Ita necesſitas excogitauit excuſationem,

promo-

Digitized by Google

promouitque proficiſcendi ſtudium. Tamen hae actiones leuitatis & audaciae paene ipſum conuincunt. Vt primum enim Lipſiam ingreſſus cum aliis delegatis Gallicis eſſet, res Gallica videbatur inferior, & Auguſtus nunciari ipſis iuſſit; mirari ſe, (u) cur ſine impetrata venia, Caeſarisque accepto reſponſo iter per Germaniam ſuſcepiſſent: mandatque inſuper ſuis, vti legatos quidem honeſte accipiant, vrbe tamen exire non patiantur: quod a ſenatu oppidano nunciatum legatis eſt. Verum Monlucius exeundi & vias, & varias excuſationes facile inuenit: & ita poſt triduum, nullo magnopere prohibente, Lipſiam reliquit.

§. XVIII.

Alia ex re ſatis percipitur amicitiae inter Electorem Saxoniae & Galliae Reges vinculum. Id autem erat in cura Auguſti pro rebus Gallicis, vbi ſibi certum legatum, qui in Gallia negotia conficeret, ad hoc inprimis opus deligebat. Is enim Languetus fuit, qui ex quiete ſua ad legati in Galliam munus euocabatur, & aliquoties de ſalute Galliae tractans, in illo regno verſabatur. Cum enim poſt mortem Henrici Regis coepiſſet ibi adfulgere maior ſpes libertatis in religione, quam antea, per ipſum Elector hortatus eſt aliquoties Reginam, matrem Regis, Regem Nauarrae & Conoſtabilem, vt cauerent, ne ſe opponendo voluntati diuinae, accerſerent ſibi mala, in quae poſtea ſe & regnum illud, alias florentiſſimum praecipitarunt.

(u) Thuanus lib. LVI. & Tobias Heidenreichs Leipziger Cronicke.

Digitized by Google

Miſſus deinceps eſt ob alias cauſas ad Regem Carolum, cum adoleſcere coepiſſet. Vt paſſim ex epiſtolis eius conſtat.

§. XIX.

Ad hanc porro claſſem, quoniam ad tempora Auguſti ſpectant, res Io. Guilielmi, quas pro Rege Galliae confecit, referendae ſunt. Huius enim omnino ratio habenda eſt in exponendo Saxoniae ſtatu, & ita magis, quod nomen huius Principis tam illuſtre fuit, vt fortuna & belli peritia immortalem illum ſtatuerit. Et hic quidem nemini obſcurum eſt, quantum hic Princeps Galliae regno, inprimis laboranti, ſubſidium attulerit, quantumque in Galliae bellis effecerit. Ita etiam, vt Rex officiorum & meritorum huius exteri Principis memor, non dubitauerit, Ioan. Guilielmum magnis beneficiis ornare. Donauit enim illi, vel ſi mauis, mercedem magni laboris bellici dedit Ducatum Chatillionenſem, literisque poteſtate publica conſignatis, hanc donationem aeternam eſſe voluit. (x) Non autem hoc ſane nouum, ſiquidem illuſtriora ſcimus. Namque Otto, Ruperti filius, gratia ſingulari Imperatoris Arnulphi curam, Regnique Gallici titulum conſequutus eſt. (y)

§. XX.

Verum quid in Galliae regnum amicitiam? nonne, qui armis vtitur, hoſtis eſt, qui de ſuperato hoſte laetatur, inimicus? At vero notum eſt, Auguſtum cum Mauritio fratre ad Caroli V. gloriam cum Gallis ſigna contu-

(x) Mulleri Annales. (y) Peccenſt. l. c.

contuliſſe, & apud D. Victorinum (z) reportaſſe, quod eſſet ad lauream ſatis. Quaeri a Wittekindo II. poſſet, quibus rebus permotus, oppugnauerit Godofredum, Daniae Regem, quo ipſo animo tam propinquum ſibi, qua denique mente Wilzas, Sorbas & Vandalos adgreſſus fuerit? (a) & reſponſio erit: propter ſummum erga Caeſarem amorem & obſequium. Atque exinde quaſi conficitur, quod Auguſti cum aliis amicitia inuito Caeſare eſſe non potuerit, nec ſtare cum Imperii Germanici detrimento. Praeterea hanc rem longe aliter adducimus, quam vt ad ea Auguſti tempora, de quibus inprimis hic ſermo eſt, referri poſſit.

§. XXI.

Sed quoniam haec productiorem & immoderatius excurrentem facerent diſſertationem; noſtrum eſt, quo plura habemus, quae Rex Nauarrae cum Auguſto tractauit negotia, interpretari, vt facilius tum huius Regis, tum Electoris Saxoniae aequitas, tum vtriusque religionem tuendi ardor expectationi noſtrae ſatisfaciat. Cum enim in omnibus cauſſis grauioribus, quas Reges inter ſe agunt, commoueri ſoleamus vehementius; tum maxime in cauſſa religionis, ita nos multa mouent, vt, quantum res noſtra familiaris admittit, ad eam rem cogitandam, tantum temporis libenter impendamus. Quae cum ita ſint, nobis tempore Auguſti argumenta non deſunt, quae animum attendere poſſunt. Huius autem cauſſae difficilius eſt initium, quam exitum inueni-

(z) Eliae Reusneri Geneal. Wittek. Mencius l. c. (a) Peccenſtein, l. c.

Digitized by Google

venire. Namque memoria tenet poſteritas, qua Rex Nauarrae, Henricus, religionem Proteſtantium cura atque virtute, quo conſilio, quibus denique opibus & copiis contra abſtruſas Pontificiorum inſidias, aduerſus ſe vndique inſtructas, feliciter defenderit. Captus modo non eſſet tunc, vbi corona ſplendorque regni Gallici religionem ex circulo turbare videbatur. Tam florens enim fortuna temporumque munera efficiebant primum, vt de religionis veritate neque negaret, neque aieret; deinceps vero eam amitteret, penitusque eiuraret.

§. XXII.

Ante id tempus, anno nempe MDLXXXIII, cum languidum religionis proteſtantium corpus, ſecum ipſo discors, inteſtino flagraret odio, vbi & membra opinionum diſſenſu ab inuicem discreparent, doctoresque multa ieiune & exiliter, immo litigioſe nimis disputarent, ac vniuerſa corruere viderentur: Henricus, religionis tutor eſſe voluit. Itaque legationem in Angliam, Belgium, & ad Germaniae Principes imperauit, & continuo Iacobum Segurium Pardallianum, reformatae religionis hominem delegauit, atque negotium vt optima ratione conficeret, iuſſit. Hi legati veſtigia per multam Germaniae partem impreſſerunt. Omnium autem factorum prolixa eſſet enumeratio, & a nobis remota. Loquuti multa de religione ſunt, disputarunt de Coena Seruatoris, nosque in hoc fidei capite parum a reformatis differre, optime demonſtrarunt, ſi poteſt exacta inter coelum & terram inueniri ſimi-

Digitized by Google

ſimilitudo. (b) Nos ſane cum ad praeteritorum temporum recordationem animum excitemus, & ad veteris aeui ſpatia cogitatione decurramus, ad Carolum M. Imperatorem & Gallor. Regem adſcendimus; qui cum Wittekindo Magno in religione negotia habuit, huncque a cultu gentili ad Seruatoris doctrinam ducere conatus eſt. Multa in illo bello ſingularia cognoſcimus; ſed nil eſt admirabilius, quam conſtantia Wittekindi, & ante conuerſionem ad fidem, & poſtea. In his igitur cum Auguſto componi poteſt, qui acceptam a maioribus doctrinam LVTHERI conſtanter retinuit, neque vlla re ab ea dimoueri potuit. In Caroli inſuper negotio putat illuſtris Schurzfleiſchius, (c) praetextatam ab Imperatore fuiſſe religionem, dominandi autem libidinem veram fuiſſe cauſſam. Pari modo Nauarrae Rex religionem forſan vrgebat, & dominandi cupiditas conſilia dabat. Sed quoniam Saxonicis recentioribus rebus lucem adferre volumus, vtut & hae in hac parte obſcurae non ſint, addimus: veniſſe legatos, (quod ex Henrici mandato primo loco facere debuiſſent, (d) ad Auguſtum: vbi operoſius paullo difficultatibusque impeditum ſe negotium ſuſcepturos eſſe credebant: praecipue, quod Septemuir Caluinianis male cupere videbatur. In Auguſti igitur regionem conſpectumque cum veniſſent, accepti magna gratia ſunt, neque eorum neglectum negotium. Et Elector, communicatis ita cum reliquis Principibus ſententiis, in colloquium de hac

---

(b) Thuanus l. LXXVIII. (c) in diſſert. de Wittekindo.
(d) Thuanus l. LXXVIII. Peiferi Ep. CXIX.

Digitized by Google

de hac re commune conſentit, curamque plurimam promittit. Haec tamen legatio tantum abfuit a felici ſucceſſu, vt potius multiplicatis in Gallia turbis, infectis rebus domum redierit.

§. XXIII.

Ad Auguſti nominis gloriam, quam erat apud hosce Europae Reges conſecutus, cumulum addidit ELISABETHAE, Angliae Reginae amicitia, eademque talis, quam vellem, quamque deberem priſtino more adumbrare. Erat ſane haec Regina in iſto rerum omnium faſtigio conſtituta, vt illius coniunctio amicitiae Regum amplitudinem illuſtrare videretur. Tanta enim manſuetudo, tam inuſitata, inauditaque in foeminis prudentia, tam denique incredibilis ſapientia miraculo multis erat. Namque, vt multa alia tranſiliamus, religionem tuendi ſtudium inprimis adduci meretur: quippe quod eam fecit, vt comparari cum Auguſto poſſet. Hic enim Lutheri doctrinam dignum opus, in quo omnes neruos regiminis induſtriaeque ſuae contenderet, exiſtimabat.

§. XXIV.

In religionis opere longe antiquisſima & deteſtabilis eſt conſuetudo, quae doctores ſaepe veſano quodam impetu impellit, vt rerum nouarum cupiditate inducti, ſeceſſionem ab aliis faciant, & multis perſuadeant, vt in nouas ſuas opiniones deſcendat: contendentes, ſalutare eſſe, quum hac opinione a reliquis differrent, in aliis articulis ſub communi religionis nomine latere. Idque tempore Auguſti hoc facilius euenit,

euenit, quo religio noſtra non ita pridem ab erroribus Pontificiorum emundata erat, & vniuerſa adflicta premebatur: vna quidem ex parte ab hominibus, qui latenter Caluinianorum dogmata diſſeminabant: altera ex parte a viris, qui opinionum quarundam diſſenſione a vero canone diſcrepabant: tertia, qui boni quidem erant, neque tamen ſibi a ſcriptis vehementioribus temperabant, & nimis acerbe aduerſarios habebant. Qua de cauſa Auguſtus, pacis cupidisſimus, dolore adficiebatur. Pro multitudine igitur hominum aduerſariorum & grauitate rerum, auctoritate ſua publica ſupprimendos hos, bonosque in ſententia confirmandos eſſe, arbitrabatur. Conſtituit igitur iis, quae ad paciscendum pertinerent, proſpicere, & theologorum piorum iuſtum numerum deligere, eosque religione adſtringere, vt ſine ſtudio diſſentionis & partium, veram rerum diuinarum ſententiam dicerent & laborarent, vt res ad concordiam adducatur: quae deinceps concordia ante Principes, conſiliarios, aliosque multos theologos anno MDLXXX pronunciata eſt.

§. XXV.

Ea res, vt eſt aduerſariis publice communicata, multos aegre habuit, fecitque, vt illi hanc concordiam improbris ſententiis confixerint. Impugnatam in Germania concordiam aduerſa apud exteros iudicia ſequi oportebat. Aperiebatur hac re Angliae Reginae via, quam premens, putabat, hoc ipſo nouam credendi formulam, aque illa Carolo V. exhibita plane diuerſam, concinnatam eſſe. Idque cum aliter ſibi perſuadere non poſſet, per legatum Robertum Belum, tum ad

D Augu-

Digitized by Google

Auguſtum, tum ad coniugem eius litteras mittit, vt ab Auguſto ad veram huius foederis notitiam perueniret; ſimulque caueret, ne forte quid in regii nominis detrimentum & dedecus fieret. Auguſtus, qui gratia & auctoritate apud Eliſabetham plurimum poterat, & bonitate cauſſae nitebatur, quod controuerſiae nonniſi hac ratione compóni potuiſſent, & inprimis Angliae Reginam bene de hac re ſentire vellet: ad literas reſpondet, & longa epiſtola rationes, conſilia, & omnia, ad totum negotium ſpectantia, idque cumprimis, in quo pretio & honore regia apud ſe dignitas ſit, & fuerit, transſcribi per Peiferum mandat, vt ex Epiſt. XIV. & XV. patet.

§. XXVI.

In hiſce igitur religionis turbis & infinitis quaſi conflictibus, Auguſto non tam cum ſubditis ciuibus, Schüzio, Cracouio, Crellio, Picrio, aliisque controuerſiae graues videbantur, cum praeſertim hi in manu ſint Imperantis, & poenas aut praeſenti morte, aut exilio vt dependeant, cogi poſſint: ipſa etiam prudentia & auctoritas furorem infringat. Aſt res erat Electori cum Regibus. Omiſsis enim illis, qui Papae auctoritatem ſequuntur, hic Angliae Regina inſtabat, vrgebat, inſectabatur: quae etiam poſt fata Auguſti cum Saxonia rem habebat, ac praeter alia negotia inprimis religionis tractabat, & res ab Auguſto inceptas continuabat: quod apparet ex hac epiſtola, quam propter aliud etiam argumentum a noſtro non abſimile, communicamus, & forſan primum in lucem emittimus, quaeque, ab Eliſabetha ad Fridericum Guilielmum ſcripta, ita ſe habet:

EPISTO-

Digitized by Google

EPISTOLA AD FRIDERICVM GVILIELMVM, Electorat. Saxoniae Adminiſtratorem,

(Tit.)

POſt Illuſtriſſimi & nobis multis nominibus coniunctiſſimi Principis, Chriſtiani vltimi, Ducis Saxoniae immaturum obitum; non potuimus non vt par erat, pro doloris magnitudine, qua de talis ac tanti viri & amici tam nobis addicti amiſſione adfectae ſumus, ad Clementiam Veſtram ea ſcribere, quae & vetuſtiſſima inter regnum noſtrum & Saxoniae Ducatum coniunctio & praeſentium rerum perturbatus ſtatus ſumme requirebat. Hoc vero tempore, cum ad eius Chriſtiani, Illuſtr. Ducis interitum; Ducis etiam Io. Caſimiri mors, velut inexpectatus malorum cumulus acceſſerit, eiusque nepos Fridericus, Elector, Comes Palatinus Rheni, ſtatu nondum propter nouitatem confirmato, multorum vicinorum Principum circumſtrepentibus minis (vt audimus) deuexetur: pro ea, qua de republ. Chriſtiana, & Euangelicis eccleſiis reformatam religionem profitentibus contra tyrannidem papalem cura tangimur; facere non potuimus, quin de noſtro in iis rebus iudicio, cum ad Clementiam Veſtram, tum ad alios Imperii Principes, qui nobis idonei viſi erant, accurate perſcriberemus. Fama enim ad nos perfertur, id moliri aliquot circumuicinos Principes, vt quanquam Illuſtris Comes Fridericus annum iam decimum octauum attigerit, illo tamen inuito curator imponatur, tum etiam id agi, vt religio multos iam annos in illis locis multa cum tranquillitate vſurpata ſtabilitate ſua

 mute-

mutetur. Hae res, quantum malorum cumulum non ſolum in Imperii Germanici ſtatum; ſed & rempublicam totam chriſtianam inuecturae ſint, vel caeci etiam videre poſſunt. Nam vt de poſteriori primum ſcribamus, quis illud non videt, Romanum Pontificem, omnesque Pontificios id ſemper egiſſe & agere, vt Euangelii profeſſores quoscunque, qui papale iugum ac tyrannidem ex aequo excuſſerint, inter ſeſe eos mutuis ſimultatibus committant, arrepta ab eorum in nonnullis disſidio occaſione, cui tum vafre ac ſubdole fomitem illi accendunt, vt, niſi nos cautius in eorum vitandis inſidiis geramus, noſtraque culpa diuiſos, facilime ſuppreſſuri ſint, quos coniunctos laedere ne ſperare poſſunt. His illorum partibus ac falſaciis vt mature occurratur, ſumme nobis omnibus, qui papale iugum excusſimus, prouidendum eſt; quod ita demum fiet, ſi de R.Pontif. iniuſta tyrannide conſentiamus, & quaeſtiones nonnullas, vt ita dicamus, ſcholaſticas, dormire ſinamus, quae a ſeditioſis quibusd. pontificiorum flabello excitatae ſunt, vt iſtarum opinionum disſidio diſtracti, illis ad extremum praedae ſimus. Praeclare igitur optimus Princeps Chriſtianus, piae memoriae; Dux defunctus in prouinciis ſuis de Eucharistia quaeſtiones exagitare noluit, idemque in hac noſtra Eccleſia Anglicana curauimus, diligenter obſeruari, ne noſtris inter nos diſſenſionibus communibus inimicis ludibrio ſimus. Hoc quidem exemplum Celſitud. Veſtram prudenter ſequi, valde expetimus, ne in varias partes diſtracti iucundum illis ſpectaculum noſtris digladiationibus praebeamus. Cum igitur multis modis ad nos iam diu perlatum ſit, vehementer

id a

id a nonnullis Principibus ſupra modum vrgeri, vt impoſito Illuſtriſſimo Principi, Friderico Comiti Palatino curatore religionis & eccleſiarum ſtatus in iſtis locis quiete conſtitutus perturbetur: Euangelicis omnibus Principibus ſumma ope euitandum eſt, ne hanc rerum innouationem introduci patiantur, quae ſine dubio maximum vtique incendium excitabit. De nobis quidem hoc veriſſime adfirmamus, eam inter nos & Palatinos Rheni Comites ab arctis vsque temporibus amicitiae neceſſitudinem intercedere, vt huius Illuſtriſſimi Principis, qui nunc cum Electoratus gradum obtinet, iniurias pati nolimus, ſed eas, tanquam nobis ipſis illatas interpretaturi ſimus. Ideoque Clementiam Veſtram inprimis, tum alios etiam Principes Imperii hortamur, vt ad praeſentem & dignitatis & religionis ſtatum tuendum auxilio adeſſe velitis, ne his rebus neglectis tale vulnus eccleſiae chriſtianae infligatur, quod facile deinceps curari non poſſit. Nam quod ad curatorem Illuſtriſſimo Principi dandum attinet, omnes norunt, curatores inuitis dari non ſolere; praeſertim cum id aetatis ſint, eaque ingenii maturitate, vt rebus ſuis praeeſſe poſſe ſoleant, tum etiam exemplis pluribus rerum geſtarum & conſtitutionibus Imperialibus praeclare ſancitum eſt. Cuius etiam rei, vt permulta in Electorum familiis exempla produci poſſunt, & Ludouici, huius Palatini Comitis patris teſtamento diſertis verbis eſt conſtitutum: nobis certe haec de curatoria poteſtate quaeſtio moueri videtur, vt per ſpeciem imponendi curatoris, religionis forma recte conſtituta, a longo iam tempore ſtabilita, permutaretur, vel euertatur funditus.

Digitized by Google

His igitur technis & machinationibus Excellentiam Veſtram obuiam ire, pro ea, qua pollet auctoritate vehementer oramus, vt huius Iuuenis, optimæ ſpei Principis, gubernandi conſilia, (nulla facta mutatione) pacifica & tranquilla ſint, ne res ſemel infeliciter commotae maximorum motuum & malorum edant incitamenta. Quod cum Excell. Veſtram tam pro mutua Ducatus Saxoniæ & Palatinatus coniunctione & veteri principum neceſſitudine, quam pro religionis & eccleſ. reformatarum cura facturam libenter confidimus; tum illud etiam ab eadem ſummis viribus contendimus, vt quaeſtiones illas haud vtiles aut neceſſarias, quibus eccleſiarum reformatarum vnitas contra papatum diſcinditur, per Ducatum etiam Saxoniae conſopire faciat, vt potius cum pontificiis, qui veri ſunt hoſtes eccleſiae, communi conſenſu vnanimiter depugnemus. Qua in re pontificii ſerendis inter nos diſcordiis nimium ſibi placeant, & ſuarum verſutiarum laeto ſucceſſu quoque triumphent: Excell. Veſtram toto pectore oratam volumus, vt D. Crellii, defuncti Ducis Cancellarii, qui egregiam, & fidem ei, dum viueret, & operam nauauit, & nunc in cuſtodia longo tempore detinetur, rationem habeat, vt noſtris precibus priſtinae libertati reſtituatur, ita, vt nulla occaſio per eum in poſterum detur, perturbandi ſtatus eccleſiae in eo Ducatu. Quod etiam non minori ſtudio pro Doctore Pierio, Sacrae Theologiae in Wittenbergenſi Academia Profeſſore, efflagitamus. Quibus in rebus, ſi, quod ſperauimus, Excellentia Veſtra nobis gratificari voluerit, intelligent pontificii hoc exemplo, non

tam

Digitized by Google

tam acriter, quam illi cupiunt, propter qualemcunque opinionum diuerſitatem nos odia inter nos exercere, ſed ea facile, vt inter fratres, deponere poſſe, vt communi conſenſu iniuſtae earum tyrannidi obuiam eamus. Hoc, vt publicae reformatarum eccleſiarum vtilitati ceſſurum eſt, ita nobis erit ſumme gratum. Ita Clementiam Veſtram recte valere ex animo optamus. Datae e regia noſtra Grinuici, die menſis Iulii xxvii. Anno Domini clↄ Iↄxcii. Regni vero noſtri xxxiii. Veſtra bona Conſanguinea Eliſabetha.

§. XXVII.

Angliae Regina litteras mittebat ad Annam, Auguſti coniugem, quia ſciebat, illam multa apud maritum ad perſuaſionem poſſe. Probatum, laudabileque eſt inter reginas fœminas litterarum commercium: ſed putemus, has litteras caſu, vel amicitia impulſante miſſas eſſe? Sane ex his, quae ſequuntur, aliud etiam adparet. Annam enim conſiliis priuatis non raro intereſſe, & multas ſubditorum ciuium res, vt eorum inopia leuaretur, ad Auguſtum prudenter deferre, Regina audiuerat. (e) Hoc etiam Caluinianorum partibus addicti, aduertentes, homines verſutos ad Electricem ſubornabant, qui ſe ingererent, ſuamque doctrinam ſenſim & ſine ſenſu in aula propagarent. Quae, ſi ita ſe habeant, iccirco ab Eliſabetha ad Annam miſſas fuiſſe literas, videmus, vt haec maritum ad Reginae partes & vtilitates traheret; Verum reſponſio-

(e) Wilke Nepos.

ſponſio Ep. XVI. contenta in mariti litteris adeo fundatur, vt in omnibus cum illis concinere, neque etiam verbis admodum diſcrepare videatur.

§. XXIIX.

Quae ſunt autem munera porro, quae Reginam Angliae & Saxonem copularunt? negotiationis. Quanto enim grauiores & illuſtriores erant res religionis, tanto periculoſior hic de priuilegiis ciuitatum Hanſeaticarum in commerciis videtur ratio; quae fortunam ciuitatum Hanſae ita occidit, perinde ac ſi internecino bello certaſſent, idque Reginae odio. Inuiti tamen facimus, vt hoc verbum de ſumma inter mortales Regina vſurpemus. Sed ſunt haec ex hiſtoriis probanda. Londini nobile erat Hanſae Teutonicae emporium, cui ab Henrico Rege priuatae leges irrogabantur, & a quatuordecim Regibus auctoritate longa roborabantur, vt ex diplomatae MCCLXVIII. dato ad Hamburgenſes inprimis ſpectante, & a Lambecio poſtea edito, clarum eſt. (f) At vero tempore Eduardi VI. adflicta earum fortuna eſt, regnante Maria, reſtituta quodammodo; Eliſabethae vero diebus paene euerſa. Regina enim putabat, hanc ſocietatem in Anglia non ſine intertrimento mercatorum Londinenſium florere, ſed his damnum fieri; inprimis cum ſocii vi priuilegiorum leuiora omnino ſtipendia penſitarent, qua re de ſanguine Angliae quaſi detraheretur: propterea iſta priuilegia reſcin-

(f) Lamb. rerum. Hamb.

reſcindere, reuocare leges conabatur. Neque enim ab hoc inſtituto intercesſione Imperatoris, neque vllis rationibus dimoueri potuit. Quibus rebus Caeſar, Rudolphus II. reliquique Imperii Principes conſilium iniere aliud, & vim vi repellendam, ac mercatores Anglicanos ex noſtris emporiis eiiciendos eſſe ſtatuerunt. Quae res tamen poſtea anſam dedit, vt varia ſcripta aculeato quidem ſtylo vtrinque miſſa fuerint. Euoluantur hac de re *Cambdeni Annal. Ang. Chytraeus, Hagemeyerus de foedere ciuitatum Hanſeatic. & Kirchmeyer. de inauſpicato civ. Hanſeat. egreſſu. c. III.*

§. XXIX.

Quorſum autem haec, & vnde copulatio rerum cum Saxonia & Angliae regno? vt intelligamus ſequentia. Namque praeterea, quod Imperator deinceps negotium hoc ad Electores detulerit, & conſequenter Saxoniae Elector ſententiam ſuam conferre debuerit, videmus ex Epiſtola noſtra XVIII, quod iam antea in eodem negotio Eliſabetha literas ad Auguſtum miſiſſet: quibus queritur, interdictum ab Auguſto promulgatum eſſe, quo mercatoribus Londinenſibus vſus commerciorum in Germania denegatus fuerit. Verum Auguſtus hoc praeciſe negat, quamuis disſimulare non posſit, ad ſe delatum fuiſſe, mercatores Anglicanos ſuis negotiationibus & pretio, quo fere in immenſum merces onerarentur, efficere, vt Germaniae haut leue damnum iniungatur.

§. XXX.

Caeteroquin magnam inter Angliae Reginam & Saxoniae Electorem intercesſiſſe amicitiam, ex variis

 monu-

monumentis, inprimis ea beneuolentia clarum eſt, qua Regina merces ad Electorem ſpectantes ſine vectigalibus euehi voluerit, & rogata conceſſerit.

§. XXXI.

Expoſitis itaque officiis quibusdam, quae fuerunt inter Reginam Angliae & Auguſtum: deinde de coniunctione & commerciis Regni POLONIAE dicendum eſt. Quorum ratio eſt duplex: namque Saxoniae Elector aut beneficia regno Poloniae tribuit, aut ab ipſo pro aliis accepit. Illuſtre eſt hoc poſterius officium, & vtile, praeſertim quod illud de magna Saxonicae & Brandenburgicae potentisſimae domus amicitia loquitur.

§. XXXII.

Ducatus Boruſſiacus habebat tunc Principem, & corpore & animo male adfectum, qui grauiora Ducatus negotia adeo non ſuſtinuit, vt potius confuſa, perturbata & permiſta viderentur plurima. Curator igitur his rebus praeficiendus erat, isque talis, qui maiorum proſapia & generis nobilitate, ac denique prudentia eas reficere poſſet. (g) Deligitur hunc in finem Georgius Fridericus, Marchio Brandenburg. Hoc facto, controuerſiae ſtatim de feudo exiſtunt, aliique articuli a Rege Poloniae adduntur, qui Marchioni probari vix poterant. Proinde Georgius Fridericus neque hanc rem prorſus negligendam, neque etiam ferro & vi

agen

(g) videatur inter multos alios Chriſtoph. Hartknochs alt und neu Preuſſen, part. II.

agendam eſſe cenſebat contra eum, qui beneficium tribuerat, magnaque ſua potentia timendus erat: hinc optimum factu arbitrabatur, ſi interuentu Principum, eorumque talium, qui auctoritate apud Stephanum, plurimum poſſent, rem conficeret. Atque hunc inprimis eſſe Auguſtum, ipſi notum erat. Iſto probato conſilio, nactus nempe idoneum defenſorem, Georg. Fridericus legatis Auguſti ſtipatus, in Poloniam contendit, aque Rege, Saxone quidem adiuuante, nihil non conſequitur. Quem deinceps fauorem a Rege Poloniae Marchioni exhibitum, Auguſtus multis modis augere ſtudet, prout ex Epiſt. Peiferi XXII.... XXVII. apparet.

§. XXXIII.

Quae ſunt autem viciſſitudines rerum, & inclinationes tranquillorum temporum, has Stephanus cumprimis cum Moſco ſenſit: quae tamen bella eo minus attingimus, quo longius a Saxoniae negotiis curaque Electoris abfuerunt. Id autem, quod notamus, eſt illud momentum, quod Thuanus l. LXXII. obſeruat. Regem Stephanum bellum antea ſusceptum anno MDLXXX. perſequi voluiſſe, & in re pecuniaria procuranda, & militibus conſcribendis, toto pectore incubuiſſe. Ad Auguſtum vero ante alios Principes, vt potentisſimum, beneque nummatum, legatos ſuos dirigit, expoſitaque victoria praecedentis anni, praeſidia poſcit; ab Auguſto impetrat, dum tantum pecuniae, quantum per temporis breuitatem exigi poterat, Regi mutuam dat, interpoſitis nimirum literis obligatoriis, quae continentur in Epiſtolis noſtris n. XXXI.

 & ſeq

& ſeqq. Neque etiam conſilio, aliisque ad bellum continuandum ſubſidiis Regi deeſt Auguſtus, ſed optimos milites, qui per multos annos omnes militiae artes edocti fuerant, commendat, & victorias gratulatur.

§. XXXIV.

Venimus nunc ad nobiliſſimum cum DANIAE regno commercium, quoniam id ad inſtitutum noſtrum egregie facit. Et copulatio quidem antea inter Daniae Regem & Saxonicam inprimis domum erat facta, ſecundum quam res religionis, Regis Ferdinandi electio, aliaque (h) Imperio Germanico vtilia cuſtodienda erant. Quod, cum Auguſti Electoris anteceſſerit tempora, mittimus & putamus, id animum Auguſti praeparaſſe quaſi, & ad aliud cum regno Daniae vinculum inuitaſſe. Wittekindus nempe ducebat vxorem Geuam, natam Daniae Reginam, Godofredi filiam, vt hac coniunctione labaſcentem, & prope cadentem Saxonum potentiam fulciret. (i) Et Saxonia illo tempore cum Dania iterum per matrimonium copulabatur, cum Auguſtus Annam, Chriſtiani III. filiam, duceret: cuius coniugii Deus ipſe auctor fuit. Productior etiam in felicitate matrimonii huius deſcribenda foret oratio noſtra, niſi id plurimis notum eſſet. Quapropter hoc tantum amicitiae munus adiicimus, cum Fridericus II. Daniae Rex, (k) vna cum fratre Duce Magno & matre, Auguſtũ amicitiae cauſſa viſitans, prope Lipſiam

(h) Hortled. Urſachen des teutſchen Krieges, lib. VIII. c. II.
(i) Peccenſtein l. c. Ioan. Henr. Bœcler de Wittek. M.
(k) Heidenreichs Leipz. Chronicke, p. 152.

Digitized by Google

Lipſiam magnifice ab Electore exciperetur, ac bene deinceps haberetur.

§. XXXV.

Quod erat officium dati promiſſi, deſcriptis paene omnibus Europae Regibus, nunc Sebaſtianum, LVSITANIAE Regem, non habito quidem Regum ordine, in proſcenium adducimus. Cuius mentionem iniiciendi nobis cauſſa eſt & incitamentum, Regis in exteros homines animus, & Ieſuitarum natura, ſine qua nec dici hic quicquam poteſt, nec demonſtrari. Iſti enim homines neglecto vtplurimum vero Dei cultu, cum ſint tacitis flagitiis ac ſceleribus inquinati, religioſi videntur, ſi ſanctis ſermonibus, ſi habitu ad ſpeciem ſanctitatis compoſito incedant. Nihil magis profitentur, quam Papae auctoritatem, bonaque & mala cum huius conſenſu & conuenientia metiuntur; totosque vitae actus disponunt. Et quoniam hanc auctoritatem apud Principes potiſſimum valere, Pontificis Romani intereſt, ad intima aulae penetrare laborant, manumque rebus gerendis publice admouent, tanquam partem regiminis laturi. Iidem maximum bonum iudicant diuitias, quas ſi ciuilibus artibus aſſequi non poſſunt, ſanctioribus aſſequuntur, & vſurpatione diuini nominis extorquent. Sed nec diffundamus nos multis: vnum huius rei teſtimonium porrigamus. Sebaſtianus enim pro nobis conſiſtit. Namque vt refert ſaepius adlegatus Thuanus lib. LXV. Ieſuitae in aula Luſitanica partem ſibi in republica arrogare voluerunt; inprimis cum ex eorum nutu res tunc in aula

 pende-

penderet. Verum Aluarus Caſtrenſis variis argumentis motus, Regi demonſtrauit, Loiolitarum rerum ciuilium imperitia factum eſſe maximum damnum. Namque conditis ſumptuariis legibus commercium valde labefactatum, & vectigalia Regis multum imminuta eſſe, dignis experimentis, vtut non optima mente docebat.

§. XXXVI.

Quocirca Auguſto locus ad Sebaſtianum ſcribendi & conquirendi datus eſt. In ſuis enim litteris demonſtrat, Ieſuitas ſcrupuloſa ſeueritate naues perueſtigare, & in negotiatorum conſcientias inuſitato prorſus modo inquirere, liberumque omnibus aërem non niſi ſuae religionis hominibus quaſi concedere. Id autem Auguſti quidam ciuis, Cramerus, in Indiam iter parans expertus fuerat, Electorique perſcripſerat. De his enim teſtis abunde ſufficiens eſt epiſtola Peiferi LXXXVIII.

§. XXXVII.

Poteramus iis, quae diximus, eſſe contenti: ſed perluſtrandi ſunt ii, qui & nominis excellentia, & vſu cum Electore ad reges proxime acceſſerunt. Sic nominandus Sabaudiae Dux eſt, ſic de Florentiae Duce dicendum. Quid igitur ſummus Pontifex, nomine Pius V, Coſmo I, Florentiae Duci, fecerit, & quemadmodum ſupra omnes eum Principes, inque regiam dignitatem collocauerit, non tantum ex plurimis rerum Italicarum ſcriptoribus notum eſt, ſed paſſim etiam ſermone quotidiano vſurpatur. Quaecunque enim tunc Papa adgreſſus fuerat, non inania erant, ſed habebant

bebant figuram & ſignificantiam magnam, quorum vis Maximiliani maieſtatem Caeſaream obtenebrare, & Principes imperii aegre habere videbatur. Italiam enim non habere regem, niſi Caeſarem, tunc dicebatur; & ſi haberet, haud ſane a Pontifice Romano.

§. XXXVIII.

Hoc igitur facto Sabaudiae Dux putabat, ſe in deteriorem locum reiici, ſi iſta Florentino eminentia concederetur. Namque ſummus ille rerum diuinarum ſic dictus antiſtes Duci Sabaudiae praeter alia beneficia, id definiuerat, vt hic ſummo inter alios Italiae Principes loco ſtare deberet, ne excepto quidem Florentino. (1) Non videbat autem Sabaudus, quid corona regia in capite Hetruriae Ducis ſibi vellet, qua ſine dubio ſuae domus dignitas obfuſcaretur. Rem igitur, vt non ſine argumentis putamus, Caeſari Maximiliano inquirendam propoſuit, vt hanc Pontificis audaciam reprimeret, nouamque in regem creationem antiquaret, & Imperii Romani Germanici auctoritatem vindicaret ab hominibus, qui iniuſte aliquid contra eam tentarent. Quid quod hanc de nouo titulo cauſſam Auguſto communicauit, eiusque apud Caeſarem regnique proceres, auxilium contra vim ſuae dignitati illatam implorauit. Proinde Auguſtus multas litteras promiſſis replet, legatos mittit, & quoad poteſt, pro cauſſa Sabaudica ſtat. Aliquando etiam legato, in aula huius Principis negotia tractanti varia imponit, vt, ſi forte noui tituli Ducis Florentiae mentio fiat, cautus ſit,

remque

(1) I. A. Cruſii tract. de praeeminentia.

Digitized by Google

remque ad Imperatorem & collegium Septemuirale remittendam eſſe, reſpondeat: ſine his enim interpretibus fruſtra diſputari. vid. Epiſt. LXXII. in fine. Clariſſimam autem lucem in hoc praecedentiae capite miniſtrare poſſunt Epiſtolae LXII. LXIV. LXV. LXVI. inprimis autem LXVII, vbi Elector omnem controuerſiae neruum tangens, his vtitur verbis: *Cum autem Romanus Pontifex, qui Illuſtr. Mediceorum Ducum familiam maioribus titulis primus auxit, ipſe litteris ſuis ad Seren. Sabaudiae Ducem ſcriptis liquido profiteatur, ſe non voluiſſe, immo nec cogitaſſe quidem vnquam, Seren. Sabaudiae Duci eiusque ſucceſſoribus hac noua dignitatis conceſſione, qua Mediceam domum ornauit, quicquam praeiudicari - - - & hoc amplius Ser. Hetruriae Dux in epiſtola, qua Ser. Sab. Ducis gratulatione reſpondit, manifeſte conteſtatus ſit, mutuam vtriusque Principis amicitiam, atque parem amorem & fidem non pati ſe antecedere Seren. Sabaudiae Ducem, neque tale quicquam ſe vnquam in animum induxiſſe &c.* Quae verba hic exhibere placuit, quia de iſta controuerſia aperte loquuntur. Haberemus adhuc alia, quibus Electorem amici munera expleuiſſe, demonſtrare poſſemus. Aſt finem laboris ponimus hisce terminis & verbis Peccenſteinii l. c. *Auguſto regnante Saxoniae aureum fuiſſe tempus.*

Digitized by Google